

KAPITEL 8 / CHAPTER 8⁸**STREET ART AS AN ELEMENT OF THE URBAN ENVIRONMENT****DOI: 10.30890/2709-2313.2025-42-03-038****Вступ**

Період кінця XIX – початку XX ст. є початком народження авангардних ідей як в мистецтві так і в культурі у цілому. Для цього періоду також характерні урбаністичні тенденції, які в свою чергу спричинили масове будівництво однотипних багатоповерхових споруд. Вуличне мистецтво є невід’ємною частиною великих міст. Мистецтво має значну роль у духовному та естетичному збагаченні міського середовища. В наш час створення міського ландшафту відбувається в умовах свободи самовираження та орієнтоване на пошук та новаторство.

Для України характерна типова забудова житлових кварталів, більшу частину архітектури міст становлять так звані «хрущовки». Для більшості індустріальних міст України характерна створена індустріальними методами монохромна архітектура, що зумовлює сірість фасадів житлових будинків, які з часом занепадають, а зараз переважна їх більшість зруйнована внаслідок воєнних дій. Більшість індустріальних міст України – це монотонні і безликі забудови з технічно застарілими будівельними конструкціями будівель, із погано спланованою і структурованою територією, з наростаючими соціальними проблемами жителів. Вуличне мистецтво є одним із способів зробити ці міста яскравими, а для жителів територій де були бойові дії це може стати психологічною розрядкою та дозволить привабити в ці міста творчу молодь.

Післявоєнне завдання містобудівників і архітекторів – створити для жителів спальних районів комфортні умови проживання, перетворивши ці занедбані райони на привабливу частину міста. Вуличне мистецтво зробить відновлені міста ще кращими ніж вони були до війни та стане їх невід’ємною частиною.

⁸*Authors: Harkusha Vitaliia Serhiivna, Simonov Serhii Ihorovych*

Number of characters: 26326

Author's sheets: 0,66

8.1. Поняття «скульптура», її роль у формуванні міського середовища

Скульптура – це вид мистецтва, заснований на принципі об'ємного, фізично тривимірного зображення предмета. Як правило, об'єкт зображення у скульптурі – людина; постановка її фігури у просторі, передача її руху, пози, жесту, світлотіньове моделювання, посилююча рельєфність форми, архітектонічна організація об'єму, зоровий ефект її маси, вагових відношень, вибір пропорцій, специфічних у кожному випадку, характер силуету є головними виразними засобами цього виду мистецтва [1, С.2].

На вигляд скульптури ХХ ст. вплинули також зміни в оточенні людини та її способі життя. Наприклад, прості та прямолінійні форми сучасних громадських будівель зажадали узагальнених форм пов'язаної з ними скульптури. Найпоширенішим і найдоступнішим видом мистецтва у публічному просторі паблік-арту є графіті, монументальна графіка, інсталяційні проєкти та об'ємна скульптура. Мабуть, міську скульптуру можна було б віднести до мистецтва паблік-арту, маючи на увазі його безпосередню присутність у громадському просторі.

Мета дослідження – вивчення естетичних особливостей сучасного вуличного мистецтва, його впливу на організацію суспільного та міського простору, культурне та духовне виховання суспільства під час воєнного стану.

8.2 Аналіз сучасних українських та зарубіжних скульптур та їх вплив на міське середовище

З появою таких сучасних тенденцій як інсталяції, ленд-арт, акціонізм, монументальна та монументально-міська скульптура більше не є єдиними у своєму жанрі, і в міському мистецтві з'явилася і нескінченна кількість нових і складно описуваних видів міської скульптури. За допомогою абстрактних форм виражають своє ставлення до навколишньої дійсності, неодмінно вступають у контакт з не підготовленим глядачем-пішоходом. Абстрактні скульптури

вростають в урбаністичні пейзажі. Дуже часто не вистачає відповідного простору, який дозволяє скульптору виразно вписати свій твір у навколишній ландшафт.

Існують певні естетичні норми, за якими місцезнаходження даного елемента можливе з художньої точки зору [2, С.24]. Доречним місцезнаходженням вуличних скульптур є:

- парки та сквери;
- дитячі майданчики;
- розважальні комплекси;
- вулична скульптура;
- спеціально відведені місця під відкритим небом.

Це можуть бути твори одного автора або різних, або зібрання скульптур різних епох, чи інші варіанти. Сучасний дизайнер архітектурного середовища проектує не тільки умови для життєдіяльності, але й емоційну атмосферу, «дух місцевості», сценарій емоційних переживань. Існує необхідність поповнити арсенал засобів дизайнерів архітектурного середовища за рахунок запозичення методів сучасного мистецтва [3, С.171].

Увага до дизайну міських просторів, місць, де відбувається публічне життя, зумовлена прагненнями покращувати соціальну комунікацію, а також поліпшувати якість міського життя загалом. Скульптура не створює віртуальний простір, відкриваючи вікно в безмежність, а займає місце, рухається, накладається на локацію або змінює її. Скульптура займає реальний геопростір та є одним із важливих художніх засобів візуальної інтеграції міських локацій. Міська скульптура є ключовим елементом у реалізації дизайн-стратегій щодо облаштування публічних просторів на концептуальній основі нового урбанізму, спробі узгодити вертикальне та горизонтальне місто.

Міські скульптори шукають оригінальні дизайн-рішення для перетворення звичних практик міського життя на більш різноманітні. Наслідком цього є те, що знайомий простір мешканці сприймають по-новому, він «оживає». «Оживляючи» публічні місця, арт-митці сприяють виникненню просторової

зацікавленості містян. Міська скульптура впливає візуально та змістовно, спонукає до сенсів. Для скульптури стають суттєвими також «інші» виміри, що вкорінені не у фізичному, а в емоційному та інтелектуальному середовищах.

Рис.1 - Скульптура «Щедрий кіт», м.
Черкаси, Україна

Рис.2 - Скульптура коту на балконі
готелю, м. Черкаси, Україна

Яскравим прикладом таких скульптур є скульптура «Щедрий кіт», яка розташована у парковій зоні (Рис.1) та скульптура коту на балконі готелю «Слов'янський» (Рис.2) у м. Черкаси. Скульптура «Щедрий кіт» призначена для збору коштів для безпритульних тварин. Перехожі охоче роблять свій вклад у добру справу, а не тільки отримують позитивні емоції від споглядання скульптури. Скульптура є не тільки міською атракцією, а ще дає можливість взяти участь у добрій справі. Скульптура коту на балконі готелю «Слов'янський» приваблює туристів та робить міське середовище більш привабливим та містить у собі певну легенду, яку із задоволенням переповідають відвідувачам. Є випадки, коли скульптура несе у собі сакральний сенс як от скульптура «Бичку-Годувальнику» у м. Бердянськ (Рис.3). У часи Другої Світової війни та післявоєнні роки бичок як основний улов риболовецьких промислів врятував містян від голоду. Однак у 70-х роках минулого століття ця рибка зникла. Після

чого містяни вирішили, що було виловлено весь об'єм цієї риби, тому було вирішено на знак подяки встановити пам'ятник. Після цього популяція азовського бичка почала поступово відновлюватись.

Рис.3 - Пам'ятник бичку-годувальнику,
м. Бердянськ, Україна

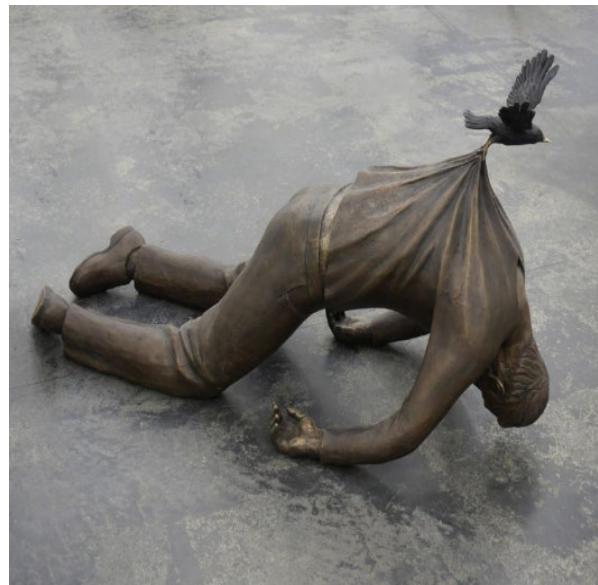

Рис. 4 - Скульптура «Не падай
духом», м. Берген, Норвегія

На Рис.4 наведено скульптуру “Не падай духом”, яка знаходиться у м. Берген, Норвегія. Тут ми вже бачимо більш психологічний сенс. Її призначення підтримати моральний дух людей та віру у те, що як би важко не було, з будь якої ситуації є вихід, навіть якщо здається, що його немає. Життя складне, однак воно того варте! Ось в чому сенс подібних елементів у міському середовищі. Вони здатні поліпшувати психологічний стан людей. Багатьом цього часто не вистачає.

Споглядання цих фігур може спонукати глядачів до переоцінки власних цінностей. Міська скульптура вирішує завдання творчої трансформації одноманітних міських просторів, урізноманітнює ритміку міської «тканини вулиці». Однією з найважливіших функцій міської скульптури є створення сенсу місця, міських локацій, встановлення композиційної ритміки із забудованим середовищем. Через поєднання з архітектурою міська скульптура покликана

зробити місце унікальним, сформувані неповторність [4, С.2].

Найвідоміша пам'ятка м. Вроцлав – **Перехід 1977 – 2005** (Рис.5): з одного боку дороги під землю йдуть мама з коляскою, робітник, кілька службовців. З іншого боку — з-під землі з'являються зовсім інші люди. Виявляється, що це пам'ятник людям, які пережили військовий стан, запроваджений у Польщі в грудні 1981 року. Люди, що йдуть під землю і повертаються на світ з небуття, символізують поляків, які не здалися.

Рис. 5 - Пам'ятник анонімному перехожому, м. Вроцлав, Польща

Це найвідоміший пам'ятник м. Вроцлав. Його автор — польський скульптор Єжі Калина. Цей пам'ятник розташований всього за шістсот метрів від центрального вокзалу міста. Він давно є обов'язковим пунктом туристичної програми, а для місцевих жителів він є невід'ємною частиною міського пейзажу.

Чотирнадцять бронзових постатей: люди входять під землю з одного боку проїжджої частини та виходять з-під землі з іншого. Вони зачаровують реалістичністю образів: фігури виконані у натуральну величину, їх образи насичені деталями, предметами побуту — сумочка, дитяча коляска, окуляри. Для цих скульптур характерна багатошаровість образу, що викликає масу асоціацій у перехожих. Композиція присвячена періоду воєнного стану. Відкриття пам'ятника відбулося у 24-ті роковини його запровадження, у ніч із 12 на 13

грудня 2005 року. Він символізує найсерйозніші зміни у житті Польщі й те, що “темні” часи закінчилися.

8.3 Поняття «мурал», його роль у формуванні міського середовища

Найпомітніша і обговорювана форма вуличного мистецтва – це мурали. Перші мурали були засновані у Мексиці 20-х років XX століття, після Мексиканської революції (1910-1920 рр.) коли художники Дієго Рівера, Давид Альфаро Сікейрос та Хосе Клементе Ороско почали створювати величезні настінні розписи, що прославляли свободу, працю, народ та історичних героїв. З часом мурали набули свого розвитку у США, Великобританії особливо під час конфлікту у Північній Ірландії, Палестині, Аргентині, Іспанії. Не винятком стала й Україна.

Перші об'єкти стріт-арту почали з'являтися в Україні з першого дня Незалежності у виді графіті, але справжній поштовх їм дали арт-фестивалі, так під час першого арт-фестивалю “СтрітАртФест” в Харькові було створено 40 об'єктів стріт-арту зокрема 6 муралів. Наступна хвиля створення муралів пройшла перед ЕВРО-2012, але насправді потужним поштовхом стали події 2014 року, коли мурали почали створюватися майже у кожному місті поза проектами та фестивалями. Головними темами муралів був спротив агресії Російської Федерації та патріотична символіка, які стали основними з спочатку широкомасштабної агресії 22 лютого 2022 року.

Більшість міст України, де переважно для фарбування фасадів будинків застосовують асфальтно-сірий, темно-сірий і синьо-сірий кольори й такого ж кольору утеплювачі для утеплення квартир. У результаті й без того непоказні фасади з часом старіють, стають непривітними, мають похмурий вигляд, особливо при масовому використанні так званого “клаптикового” утеплення, Українські, особливо індустріальні, міста мають безликі споруди, розташовані як у центрі, так і на периферії міста. Такі будівлі та споруди стають плацдармом для зародження нового мистецтва – стріт-арту. Стіни і дахи перетворюються на

полотно для молодих художників, бажаючих поділитися своєю думкою, змусити задуматися глядача про актуальне або вічне. Арт-роботи вуличних художників допомагають надати чарівності непоказним багатоповерхівкам і зробити їх об'єктом естетичного захоплення. Усе частіше можна було побачити малюнки вуличних художників на торцях будинків, які виконані на замовлення адміністрації. Зазначимо, що все це було до війни, але ми маємо надію, що розвиток цього мистецтва засяє більш яскравими кольорами після деокупації міст та закінчення воєнних дій.

Після закінчення бойових дій, потрібно легалізувати стріт-арт та дати більше творчої свободи для вуличного мистецтва та особливу перевагу надавати молоді. У таких випадках мурали можна використовувати не тільки як прикрасу привабливих фасадів та стін, а й для розвитку цього виду стріт-арту в публічному просторі. Україна має досвід розвитку муралів після 2014 року, коли місцева влада запрошувала вуличних художників зі всієї України, щоб ті малювали свої малюнки на запропонованих місцях [5, С. 37]. Є вірогідність, що ми побачимо такі ж практики в післявоєнних містах України особливо в деокупованих.

Мурали володіють величезним комерційним потенціалом. Вони приховують дефекти будівель, актуалізують соціальні проблеми і доносять до цільової аудиторії ключові ідеї. При цьому мурали залишаються в площині мистецтва і не перетворюються в дешеву рекламу. У сучасному мистецтвознавстві мурал-арт – це напрям вуличного мистецтва, легальний художній розпис зовнішніх стін будинків у міському просторі з метою його естетизації.

Муралісти прагнуть у своїх роботах художнім чином висловити щось символічне. В останні роки стався справжній бум вуличного мистецтва: українські вуличні художники заявили про себе не лише в Україні, а й у світі. Містяни із захватом обговорюють новостворені мурали, а міська влада почала запрошувати вуличних художників до співпраці. Вуличне мистецтво в Україні зайняло місце десь на межі між соціально-політичними висловлюваннями та сучасним мистецтвом. Цей вид мистецтва часто викликає палкі дискусії в

суспільстві, але нікого не залишає байдужим [6, С.262].

Вуличне настінне мистецтво є індикатором настроїв, переживань, поглядів та інтересів сучасного суспільства та є невід'ємною частиною міського ландшафту, спробою зробити урбаністичний простір більш привабливим та сприяє його гармонізації [7, С.113; 8, С.132]. Сучасне вуличне мистецтво орієнтоване не стільки на майбутнє, скільки на теперішнє. Цей вид діяльності приваблює інвестиції, сприяє розвитку туризму, перетворює небезпечні і бідні квартали в дорогі і престижні. Це потужний інструмент для соціальних змін і міста стали для нього повноцінними полотнами.

Мистецтво, перенесене з одиничного майстерно виконаного полотна в музейній експозиції на стіну сучасної висотки і за допомогою аерозольних балонів, отримує інше наповнення. Проходячи повз міські вулиці, можна побачити, як на глухих торцевих фасадах будинків все частіше з'являються величезні мальовничі зображення – так звані «мурали». Це є свідченням того, що стихійне вуличне мистецтво поступово «цивілізувалось» і органічно включилось в міську стратегію гармонізації і осучаснення міського простору [9, С.75; 10, С.286].

8.4 Аналіз сучасних українських муралів та їх вплив на міське середовище

Українці славляться своєю творчістю та креативним баченням кожної ситуації. Зокрема, з початку повномасштабної війни з'явилося багато треків, мемів та патріотичних малюнків. Особливо символічними стали мурали, які прикрашають будинки майже в кожному місті. Незважаючи на критиків, які зневажають вуличні малюнки на будинках, творці муралів стверджують, що це нова форма мистецтва, яка дає голос тим, чий голоси не чують. Тому в такий спосіб митці висловлюють своє ставлення до війни, яку веде Росія проти України, реагують на окремі події чи просто підтримують людей, які переживають непростий етап в історії України. Крім того, вони часто

використовують свою творчість для допомоги ЗСУ, розміщуючи поряд QR-коди з посиланнями на збір коштів.

Після 22 лютого 2022 року, мурали можна розбити на декілька основних тематик:

1. Вшанування героїв - ЗСУ, медиків, волонтерів та інших.
2. Пам'ять про загиблих - цивільних та військових
3. Символи свободи - тризуб, український прапор, рушники.
4. Заклики до єдності та перемоги - зображення об'єднаних рук у кольорах українського прапора

Під час війни мурали з'явилися майже в кожному місті, охопивши географічно всю Україну. Головні центри Київ, Дніпро, Одеса, Миколаїв де багато муралів на будинках, які постраждали від обстрілів. Львів, Тернопіль, Ужгород - мурали присвячені воїнам ЗСУ. Харків – мурали про незламність міста. Ірпінь, Буча, Бородянка – мурали пам'яті про жертв окупації.

Відомі приклади:

"Дівчина в бронезилеті" — Київ, символ незламності українських жінок.

"Ангели Азовсталі" — мурали, присвячені оборонцям Маріуполя.

"Квіти на руїнах" — в Ірпені й Бородянці, художники малювали квіти на обстріляних будівлях.

"Пташка" — мурал на честь співачки-парамедика "Пташки" з Азовсталі.

Підставою для створення муралів також є той факт, що в українських містах досі є багато зображень з радянських часів які потрібно було давно замалювати. Мурали почали створювати як команди художників, так і окремі митці. Багато українських міст вже давно потерпають від занедбаності, тому поява таких елементів дуже важлива.

Центр м. Хмельницький прикрашає мурал "Україна переможе!". На ньому зображено героїчну українку з мечем у руках і крилом лелеки замість руки. Українка з мечем в руках символізує готовність боротися і дати відсіч будь-якому ворогу. "Патріотичний мурал Україна переможе!" є символом незалежності та незламності українського народу. Мурал "Україна переможе!"

наведено на Рис.6.

Рис.6. Патріотичний мурал
"Україна переможе!",
м. Хмельницький, Україна

Рис.7. Мурал "Український військовий
зшиває прапор", м. Київ, Україна

Цікавим є мурал, який був створений під час боїв за визволення міст Бучі та Ірпеня. Художник зобразив на стіні руки військового, який намагається зшити прапор в одне ціле. Це дія, яка символізує повернення територіальної цілісності України. Мурал "Український військовий зшиває прапор" наведено на Рис.7.

В Україні існує проект «Культурний десант». У його рамках українські митці вже залишили свої мурали на деокупованих територіях Харківщини, Миколаївщини та Херсонщини.

Визначними є настінні роботи українських митців, що символізують нетерпимість українського народу до насилля будь-якого роду. Найвідоміший мурал міста Рівне має назву "Красавіца терпіти не буде" (Рис.8). На ньому зображена дівчина з кулеметом, яка символізує Україну. Робота є знаковою, та спрямована на зміцнення бойового духу і морально-психологічного стану українських військових та людей з окупованих територій.

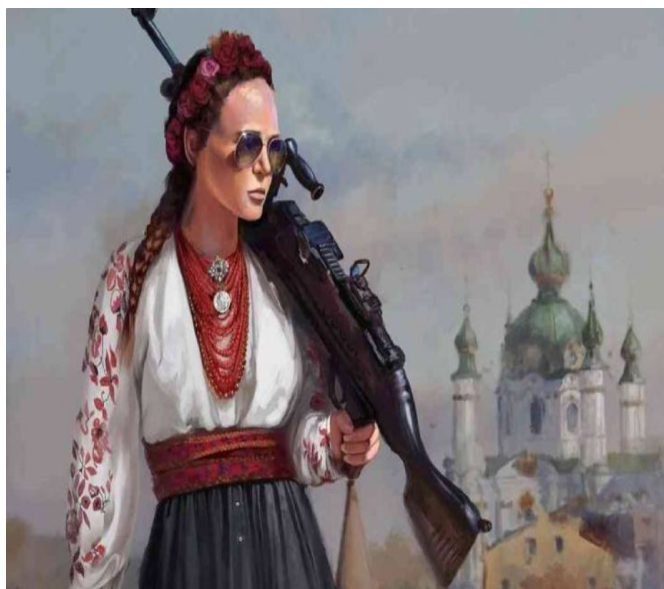

Рис.8. Мурал "Красавица терпіти не буде", м. Рівне, Україна

Рис.9. Мурал "росія тут НІКОЛИ", м. Херсон, Україна

Героями муралів також можуть бути діти. У місті Херсон є стінопис "росія тут НІКОЛИ!", який наведено на Рис.9. На муралі зображена дівчинка, яка стирає герб Росії – золотого двоголового орла, – і напис: "росія тут НІКОЛИ". Малюнок зобразили на стіні однієї з житлових багатоповерхівок як символ чіткої громадянської позиції містян та в знак того, що жоден злочин не залишиться без покарання.

У 2023 р. у Києві відкрили мурал, присвячений силам протиповітряної оборони та українським енергетикам. Цей стінопис наведено на Рис. 10, він отримав символічну назву «Захисники світла». Зима 2022-2023 років стала для енергетиків справжнім викликом. Ворог намагався занурити країну в темряву, однак окупантам це не вдалося, тому з'явилась ідея віддати шану захисникам світла: кожному воїну протиповітряної оборони, який цілодобово боронить небо; кожному енергетику, який повертав світло після масованих атак і влучань в енергетичні об'єкти. На муралі зображено військового, який пильнує українське небо від повітряної небезпеки, та енергетика, який готовий швидко лагодити електромережі у разі пошкоджень. Вони показані на фоні вечірнього Києва, в якому, завдяки їх спільній роботі, в домівках людей є світло.

Рис. 10. Мурал «Захисники світла»,
м. Київ, Україна

Рис. 11. Гуцулка з ноутбуком –
минуле і сучасне, м. Івано-
Франківськ, Україна

У 2018 році у м. Івано-Франківськ художників-муралісти прикрасили бетонні стіни житлового будинку неподалік від тролейбусної зупинки. Це мурал “Гуцулка з ноутбуком – минуле і сучасне”, який наведено на Рис. 11. Цей мурал має певний сакральний сенс, який полягає у тому, незважаючи на активний розвиток ІТ-технологій, українські традиції залишаються нашим національним скарбом. На муралі зображена жінка минулого з елементами прогресивної

сучасності. У своїй картині художники гармонійно поєднали автентичну красу та інтерактивність сучасних технологій.

Тут ми бачимо певну відповідність між муралом “Гуцулка з ноутбуком” та муралом “Захисники світла”, оскільки наразі події, які розвиваються в Україні такі, що ми не завжди маємо можливість користуватись сучасним обладнанням без роботи військових та енергетиків. Якби не захист цих людей стала б неможливою робота із сучасними технологіями, без яких більшість українців не уявляє свого життя.

Підсумки та висновки.

Стрімкий розвиток сучасних інженерних потреб міста нерозривно пов'язаний із його образною складовою. Саме в цій сфері відбувається синтез пластичного мистецтва з функціональними завданнями, що дозволяють вирішувати не тільки інноваційні питання та поєднувати нові технологічні прийоми, а й дозволяє сприймати міське середовище як сучасний, комфортний та емоційний простір. Такі елементи як скульптура та мурали можуть бути не тільки об'єктом мистецтва, а й центром тяжіння як для місцевих жителів так й для туристів, що позитивно вплине на бюджет міста.

Наразі в Україні та світі безліч скульптур, які не тільки прикрашають міста, а ще мають здатність виконувати певні функції. Скульптури здатні викликати позитивні емоції у людей та суттєво покращувати настрій. Існують приклади, коли скульптура виконує декілька функцій, наприклад психологічну та благодійну одночасно. Є ситуації, коли дивлячись на гарну скульптуру тварини або людини виникає бажання долучитись до збору коштів на добру справу. Існують такі скульптури, які здатні вберегти людину від необдуманого рішення, яке може бути зроблено у стані відчаю. Також такі, що несуть у собі сакральний сенс, але так чи інакше вони всі є важливими, і часто це більше, ніж просто елемент міського середовища. Фігури людей та тварин нікого не залишають байдужими – всі вони самим фактом свого існування говорять: “Життя прекрасне! Цінуюте його!”.

З початку введення воєнного стану в Україні з'явилась велика кількість муралів, які виражають суспільні та політичні настрої, а також сприяють становленню національної ідентичності українців. Мурали під час війни стали не тільки мистецтвом. Вони є відображенням подій, які відбуваються в Україні. Мурали підтримують моральний дух, зберігають пам'ять про героїзм і страждання, а також об'єднують українців у спільному прагненні до Перемоги.

Умовно мурали, які з'явилися в Україні за останній час вони є переважно патріотичними, що є закономірним явищем, зважаючи на ситуацію в Україні. Це символи сучасного українського Відродження. Однак є мурали, які відображають важливі ситуації, які пережили українці за час війни, наприклад, постійні відключення світла як взимку, так і влітку. Це була дуже складна ситуація, що призвела до колапсу на виробництві та зробила життя людей вкрай дискомфортним. Українцям у буквальному сенсі довелося боротися за світло. У той же час є мурали, які з'явилися ще до війни та символізують поєднання прогресу та традицій.

Проведені дослідження показали, що елементи вуличного мистецтва стають все більш сучасними та прогресивними, але при цьому не втрачають своєї людяності та активно інформують пересічного громадянина та гостей з інших країн про те, що відбувається в Україні, оскільки є події, про які потрібно не тільки знати, а ще й ставитись до них з повагою.

Анотація

В статті подано аналіз сучасних скульптур та муралів як елементів міського середовища. Визначено основні функції вуличного мистецтва як елементу міської забудови. Розглянуто локації, де розміщення сучасних скульптур та муралів є доречним. Подано зображення найбільш відомих сучасних скульптур та муралів, які мають естетичну та мотивуючу функцію, а також такі, що мають сакральний сенс. Визначено основні види впливу сучасного вуличного мистецтва на психо-емоційний стан людей.